

KRZYSZTOFORY

Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

23

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa
Kraków 2005

Kolegium Wydawnicze Muzeum Historycznego Miasta Krakowa /

Editorial Board of the Historical Museum of the City of Krakow:

Michał Niezabitowski (przewodniczący / President)

Elżbieta Firlet

Ewa Gaczoł

Grażyna Lichończak-Nurek

Wacław Passowicz

Stanisław Piwowarski

Jacek Salwiński

Maria Zientara

Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa /

Krzysztofory. Scientific Bulletin of the Historical Museum of the City of Krakow

Redaktor / Editor:

Anna Biedrzycka

Współpraca redakcyjna / co-editor:

Monika Burzyńska

Projekt graficzny / Graphic Design:

Monika Wojtaszek-Dziadusz

Ilustracje / Illustrations:

Ł. Biały, J. Bober, A. Drozdowski, S. Dryja, J. Firlet, P. Guzik, H. Hermanowicz, I. Krieger,

J. Korzeniowski, R. Korzeniowski, B. Kostuch, J. Kozina, F. Mielczarek, F. Nowicki,

U. Oettingen, B. Ostafin, A. Piwowarczyk, W. Plewiński, B. Siklucka, M. Studnicki,

P. Tomczyk, E. Witecki, E. Zaitz

Konsultacja językowa streszczeń na język angielski / Language consultation of summaries into English:

Piotr Mierzwa

Skład, przygotowanie do druku / Typesetting:

„AKNET” Krzysztof Kogut, www.aknet.biz.pl

Druk / Printing:

DjaF

Wydawca / Publisher:

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa / The Historical Museum of the City of Krakow

Rynek Główny 35

31-011 Kraków

tel. 012-619-23-00

www.mhk.pl

e-mail: dyrekcja@mhk.pl

© Copyright by Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, 2005

ISSN 0137-3129

Häusslerowie. Dzieje rodziny krakowskich lutników

Kraków nazwano polską Cremoną¹. Uważa się, że niemal równoległe ze słynną szkołą cremońską istniała w Polsce szkoła krakowska, w której powstawały znakomite instrumenty. Lutnikami byli muzycy królewscy – Bartłomiej i Krzysztof Kiejcherowie². Bartłomiej Kiejcher prowadził pracownię odziedziczoną po swym ojcu Janie de Dobruska³, która dorównywała wielkością pracowni Mateusza Dobruckiego, jednego z najwcześniejszych z imienia i nazwiska lutników polskich. Prowadził duży warsztat lutniczy, o czym świadczy zachowany spis inwentarzowy⁴. Według Zdzisława Szulca⁵ pracownie Bartłomieja Kiejchera i Mateusza Dobruckiego należały do największych w Polsce.

W epoce renesansu działali w Krakowie także: Tomasz Głazowski, Bernard Przeworski oraz nieznanymi z imienia Jakubowski. Natomiast najwybitniejszym lutnikiem był Marcin Groblicz I (ur. około 1530, zm. po 1609 roku), lutnik królewski, protoplasta lutniczego rodu Grobliczów, czynnego do XVIII wieku. „Skrzypce robotą grobliczowską robione” wymieniane są w inwentarzach kapel dworskich. Grobliczowie budowali instrumenty najwyższej klasy (skrzypce, viole, kontrabasy). Największą kolekcję tychże posiada Muzeum Narodowe w Poznaniu. Na przełomie XVIII i XIX wieku znanym w Krakowie lutnikiem był Wojciech Pilichowski⁶.

Okres zaborów to czas emigracji polskich lutników, będącej konsekwencją zastoju gospodarczego i kulturalnego. W rezultacie nastąpił upadek polskiego lutnictwa. Zaczęto sprowadzać tanie i nie najlepszej jakości instrumenty z Austrii i Prus. Polscy lutnicy nie budowali nowych instrumentów, przeprowadzali głównie korekty. Lutnictwem zajmowali się także amatorzy, a nawet stolarze. Po przeprowadzonej korekcie do instrumentu wklejali karteczkę z napisem *reparavit*, chociaż Józef Reiss uważał, że stosowniejsze byłoby użycie słowa *destruxit*⁷.

Z początkiem wieku XIX pojawiły się w Krakowie nazwiska Szymona Gidowskiego – lutnika, i reperatora B. Głowackiego. „*Krakauer Zeitung*” z 1807 i 1808 roku wymieniała Friedricha Schweinsfleischa i Wincentego Kortowskiego jako „*Instrumentenmacher*”. Niestety, brak jest informacji dotyczących budowanych przez nich instrumentów⁸.

Początki związków rodziny Häusslerów z Krakowem sięgają I połowy XIX wieku. W tym okresie nastąpił gwałtowny wzrost zainteresowania instrumentami muzycznymi. Wiązał się on z powstawaniem orkiestr symfonicznych, a także z upowszechnieniem zwyczaju rodzinnego muzykowania w środowisku mieszczańskim. W 1831 roku przybył do Krakowa, urodzony w 1802 roku w Saksonii, Christian Häussler (Haysler)⁹. Zamieszkał przy ul. Szpitalnej 562 (obecnie 8,

¹ J. Reiss, *Almanach muzyczny Krakowa 1794–1918*, t. I, Kraków 1939, s. 157.

² B. Kiejcher (Kejcher, Keycher, Kicher), ur. 1548 Kraków, zm. 1599 Kraków, muzyk, budowniczy instrumentów muzycznych. Prowadził i powiększył pracownię instrumentów muzycznych założoną przez swego ojca J. Kiejchera w 1 poł. XVI w.; K. Kiejcher, syn Bartłomieja (czynny od ok. 1590 r.), organista królewski, wraz z ojcem budował i naprawiał instrumenty muzyczne.

³ J. de Dobruska, ur. 2 poł. XV w. Kraków, zm. po 1636 Kraków, rurmistrz królewski (*canalium magister*). *Canalibus et aliis instrumentis* doprowadził wodę z Rudawki do zamku królewskiego na Wawelu. Był także lutnikiem. Założył pracownię lutniczą. Nauczyciel zawodu Mateusza Dobruckiego (Archiwum Akt Dawnych w Krakowie, *Libri Juri Civilis*, rkps nr 1422, s. 231; J. Ptaśnik, *Cracovia Artificum 1501–1550*, Kraków 1936, 1937, 1948, poz. 26848 i 1287.

⁴ M. Dobrucki, ur. w 1520 Kraków, zm. w 1602, znany i cenio-

ny mieszczanin, noszący tytuł *Nobilis*, o wielkości prowadzonego przezeń warsztatu świadczy spis inwentarzowy sporządzony po jego śmierci; Teki A. Grabowskiego, rkps, fascykuł 3, *Notat o Sztukach Pięknych*, Archiwum Państwowe w Krakowie, E-120, s. 249.

⁵ Z. Szulc, *Słownik lutników polskich*, Poznań 1953.

⁶ W. Pilichowski, ur. po 1750 Kraków, zm. po 1807 Kraków, zob. Z. Szulc, op. cit. s. 93.

⁷ J. Jaskulski, J. Podbielski, R.J. Wieczorek, *Polakowi tylko Boga a skrzypic. Dzieje lutnictwa na ziemiach polskich do II wojny światowej*, Katalog wystawy w Muzeum Instrumentów Muzycznych, Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu, 1996, s. 35.

⁸ J. Reiss, *Almanach muzyczny Krakowa 1780–1914*, t. I, Kraków 1939, s. 157.

⁹ W.L.F. von Lütgendorff, *Die Geigen & Lautenmacher*, Frankfurt n. Menem, t. II, 1922, s. 194.

Ch. Häussler, ok. 1860, fot. S. Balicera, wł. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (MHK 240/Br.K/11)

tw. kamienica Jaroszowska). Otworzył pracownię lutniczą, którą około 1834 roku przeniósł na ul. Gołębią 253 (obecnie 4), a następnie na ul. Floriańską 543 (obecnie 29). W grudniu 1832 roku przyjął prawo miejskie.

Podobnie jak w rodzinnym Adorf, zajął się lutnictwem oraz sprzedażą instrumentów dętych drewnianych własnej produkcji. Instrumenty te znaczył niemieckimi napisami: „Christian Häussler in Krakau”. Budował też skrzypce.

Christian Häussler zaopatrywał w instrumenty muzyczne m.in. kapelę jasnogórską¹⁰. Paulini zakupili od „Instrumentmachera” Haislera (Häusslera): waltornie (1835), klarnety (1857), a także szereg nie wymienionych z nazwy instrumentów. Niewykluczone, iż także w latach późniejszych kapela jasnogórka zaopatrywała się w instrumenty muzyczne u na-

Kamienica przy ul. Szpitalnej 8 w Krakowie, w której mieściła się pierwsza pracownia Ch. Häusslera, fot. F. Mielczarek

stępcy Christiana – Gustawa Häusslera. Jak zapisano w dokumentach jasnogórskich, w 1875 roku do Krakowa po odbiór waltorni udali się kapeliści: Franciszek Malec i J. Grzybowski¹¹. Najcenniejsze instrumenty, należące niegdyś do kapeli jasnogórskiej, są obecnie eksponowane w Muzeum 600-lecia Jasnej Góry. Wśród nich znajduje się wykonany przez Christiana Häusslera klarnet A. Jest on instrumentem 10-klapowym, wykonanym z bukszpanu, sygnowanym: „Haeussler Cracau/gwiazda”¹². Natomiast ośmioklapowy, pięcioczęściowy, bukszpanowy klarnet o sygnaturze w postaci herbu Wolnego Miasta Krakowa z Barbakanem pod koroną, a także Haeussler (Cracau) ośmioramienna gwiazdka, datowany na około 1840 rok, jest w posiadaniu kolekcji Marlowa Sigal w USA¹³. Kilka klarnetów sygnowanych „Christian Häussler in Krakau” było w posiadaniu Muzeum Narodowego w Poznaniu.

Przypuszczalnie około 1838 roku Häussler przeprowadził się z kamienicy przy ul. Gołębiej 4, będącej własnością Ziobrowskiego, do kamienicy przy ul. Floriańskiej 543. Wydaje się, że powodem zmiany miejsca zamieszkania była groźba katastrofy budowlanej i wystawienia kamienicy na licytację¹⁴. Księga ewidencji ludności Krakowa z 1850 roku, gdzie Christian Häussler

¹⁰ Kapela jasnogórka była najdłużej funkcjonującym w Polsce zespołem wokalnie-instrumentalnym. Istniała nieprzerwanie od 1600 do 1914 r. Uświetniała uroczystości kościelne i królewskie – J. Golonka OSPPE, J. Żmudziński, *Muzeum 600-lecia Jasnej Góry. Przewodnik*, Jasna Góra-Częstochowa 1994.

¹¹ P. Podejko, *Kapela wokalnie-instrumentalna paulinów na Jasnej Górze*, PWM, Kraków 1977, s. 105.

¹² Karta inwentarzowa instrumentu, zbiory Klasztoru oo. Paulinów na Jasnej Górze, nr inw. 39, oprac. P. Ducept, o. J. Golonka.

¹³ B. Vogel, *Słownik lutników działających na ziemiach polskich, historycznych i obecnych oraz lutników polskich działających zagranicą do 1950 r.* (w przygotowaniu do druku).

¹⁴ Archiwum Planów Budownictwa Miejskiego w Krakowie, sygn. 140, pismo do Wydziału Spraw Wewnętrznych i Policji z 21 VIII 1838 r.

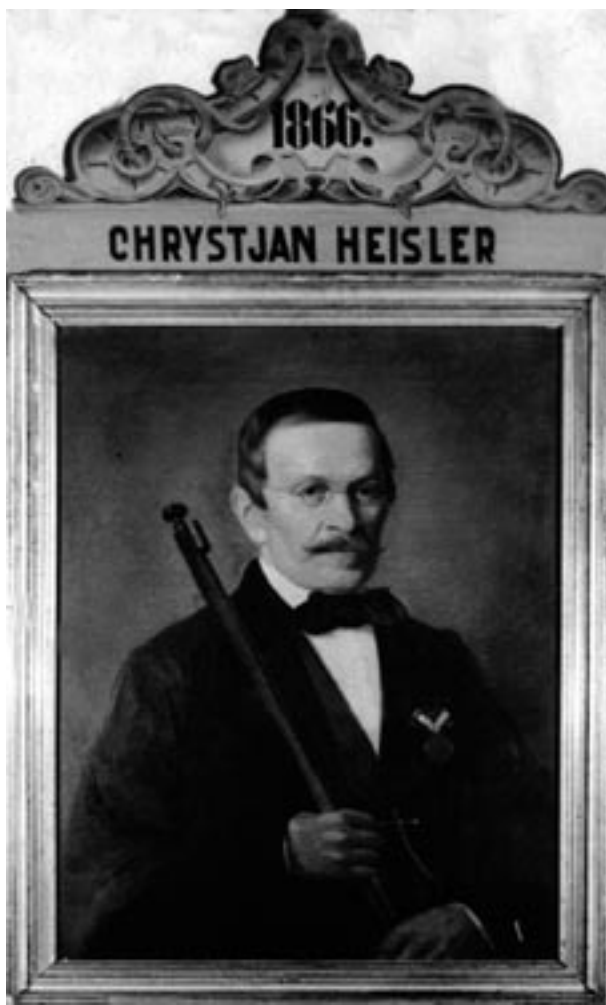
Ch. Häussler wśród braci kurkowych, 1861–1867, fot. W. Rzewuski (?), wł. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (MHK 497/Br.K)

(Heisler) figuruje jako fabrykant instrumentów i instrumentarz, potwierdza nowy adres zamieszkania lutnika¹⁵. Wraz z nim mieszkała żona Karolina z Grafów, a także córka Carolina Augusta¹⁶. Christian Häussler wkrótce osiągnął wysoką pozycję wśród mieszczaństwa krakowskiego, został członkiem Bractwa Kurkowego, a w roku 1866 nawet królem kurkowym. Wcześniej, bo w 1844 roku, otrzymał godność marszałka, czyli najlepszego po królu strzelca. Godność tę piastował dwukrotnie: w latach 1844–1845 oraz 1856–1857¹⁷. Przejawem dużego zaufania do Häusslera było powierzenie mu funkcji burgrabiego, czyli odpowiedzialnego za nadzorowanie majątku towarzystwa.

Zachowały się wizerunki Christiana Häusslera. Jednym z nich jest portret wykonany w 1866 roku przez Floriana Cynka (1838–1912), prezentowany w galerii królów kurkowych w krakowskim Celestacie. Sportretowany trzyma oburącz lufę sztucera. Na lewej piersi widnieje, przypięty na biało-zielonej rozetce, medal za dobre strzelanie. Ozdobny szczyt zawiera napis: „1866/ CHRYSTJAN HEISLER”¹⁸.

W zbiorach Celestatu znajdują się również fotografie Häusslera. Jedną z nich jest portret wykonany przez Szymona Balicera około 1860 roku¹⁹. Druga to fotografia zbiorowa krakowskich braci kurkowych z pamiątkami strzeleckimi, wykonana prawdopodobnie przez Walerego Rzewuskiego pomiędzy rokiem 1861 a 1867²⁰.

Również w Celestacie eksponowany jest tzw. klejnot, czyli zwyczajowy upominek króla kurkowego ofiarowywany Bractwu w dniu abdykacji (1867)²¹. „Klejnotem” tym jest medal wybity w pierwszą rocznicę powstania listopadowego, wykonany przez Jeana Jacquesa Barrégo w 1832 roku w Paryżu, znanego i cenionego medaliera francuskiego (1783–1855). Medal jest z brązu. Oprawa ze srebra w postaci wieńca laurowego to dzieło nieznanego rzemieślnika krakowskiego. Na awersie medalu umieszczono postać

Christian Häussler – król kurkowy, mal. F. Cynk, wł. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (MHK 27/Br.K)

stapającego po globie ziemskim i rozrywającego kajdany mężczyzny i napis: „Polonia”. W otoku umieszczono cytat z *Eneidy* Wergiliusza: *NUNC OLIM ET QUOCUMQUE*

¹⁵ Archiwum Państwowe, Księga ewidencji ludności Krakowa, 1850, s. 593.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ W zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa znajduje się tzw. laska marszałkowska z wygrawerowanymi nazwiskami kolejnych marszałków kurkowych, umieszczono nań nazwisko Christiana Heislera (1856), zob. G. Lichończak-Nurek, *Tam na Celestacie. Z dziejów Krakowskiego Bractwa Kurkowego*, Przewodnik po wystawie stałej, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 1997, s. 38–39.

¹⁸ Wł. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. Zob. G. Lichończak-Nurek, *Nieznane obrazy Floriana Cynka (1838–1912) w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*, „Krzysztofor. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa”, z. 16, 1988, s. 9–20.

¹⁹ MHK, nr inw. 240/Br.K/11: karta inwentarzowa Bractwa Kurkowego, oprac. G. Lichończak-Nurek.

²⁰ MHK, nr inw. 497/Br.K, oprac. G. Lichończak-Nurek.

²¹ MHK, nr inw. 163/Br.K, oprac. G. Lichończak-Nurek.

Klarnet z sygnaturą Ch. Häusslera, zbiory na Jasnej Górze, fot. J. Kozina

DABUNT SE TEMPORE VIRES („Teraz niegdyś i gdziekolwiek są czasem mężowie”). Na rewersie widoczny jest jeździec na koniu (Pogoń) pędzący przez pole bitwy. Nad nim orzeł na ośmiu sztandarach z napisami: „Ruś Biała, Ruś Czarna”. Medal został wybity w Paryżu przez Komitet Litewsko-Ruski. Identyczny egzemplarz tego medalu znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie

„Klejnot” ofiarowany Bractwu Kurkowemu przez Ch. Häusslera w dniu abdykacji w roku 1867, wł. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (MHK 163/Br.K)

i pochodzi z kolekcji Emeryka Hutten-Czapskiego. Zawieszenie klejnotu na kurku odbyło się w mieszkaniu króla przy ul. Floriańskiej 543 (obecnie ul. Floriańska 29), 29 czerwca 1867 roku o godzinie 3 po południu²².

10 września 1867 roku Christian Häussler zaślubił w Ogrodzie Strzeleckim, a trzy dni później zmarł na apopleksję. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Jedynym jego dzieckiem była Carolina Augusta. „Roku tysiąc osiemset trzydziestego czwartego dnia dwudziestego ósmego czerwca [...], stawił się Pan Christian Häussler instrumenciarz lat trzydzieści dwa mający, przy ulicy Gołębiej pod liczbą 253 mieszkający i okazał nam dziecię płci żeńskiej które się urodziło w domu jego zamieszkania na dniu wczorajszym o godzinie szóstej po południu, oświadczając iż jest spółdzone z niego i Pani Karoliny Grafówny lat dwadzieścia pięć liczącej jego małżonki”²³.

Chrzest dziecka odbył się 12 lipca 1834 roku w kościele Mariackim²⁴. Augusta żyła krótko. W archiwum Bazyliki Mariackiej znajduje się wpis z grudnia 1857 roku: „(...) przy ulicy Floriańskiej w Domu pod liczbą pięćset czterdzieści trzy na dniu szesnastym Grudnia w godzinie w pół do ósmej rano umarła Augusta córka Christiana Heizlera Obywatela i Karoliny z Grafów jego żony, lat dwadzieścia dwa licząca”²⁵. Przyczyną zgonu był *Hydrocops generalis* (puchlina wodna). Zmarła została pochowana 17 grudnia na cmentarzu Rakowickim²⁶.

Przypuszczalnie śmierć Häusslerówny była powodem, dla którego sprowadzono do Krakowa bratanek Christiana Häusslera – Gustawa. Urodzony 15 stycznia 1850 roku w Lübben (Brandenburgia), syn Fryderyka Augusta, przybył do Krakowa i w warsztacie stryja przygotowywał się do zawodu lutnika. Po śmierci Christiana i po uzyskaniu pełnoletności w 1871 roku, przejął mieszczącą się przy ul. Floriańskiej jego pracownię lutniczą. Christian Häussler wykształcił wprawdzie kilku uczniów, ale z nazwiska znany jest jedynie J. Petzel²⁷. Najbardziej cenionym uczniem zmarłego był Gustaw Häussler.

²² Abdykacja króla kurkowego odbywała się zgodnie z obowiązującym ceremoniałem w 1. niedzielę po oktawie święta Bożego Ciała. Monarcha przekazywał „klejnot” i swój portret; od Bractwa Kurkowego otrzymywał pamiątkowy złoty syngnet; G. Lichończak-Nurek, *Ceremoniały krakowskiego Bractwa Kurkowego*, „Gazeta Antykwaryczna”, nr 6 (39), Kraków 1999, s. 68.

²³ Archiwum Bazyliki Mariackiej, Księgi urodzin i chrztów 1834–1843, s. 76, poz. 181.

²⁴ Ibidem, t. XIII (1834–1843), s. 12.

²⁵ Akta zejścia Parafii kościoła N. Panny Maryi z Roku 1857 w Księstwie Krakowskim, s. 63, poz. 188.

²⁶ W. Cyrankiewicz, *Książkowy przewodnik po cmentarzach Krakowa, Podgórze i Zwierzynica rzeczowo spisany*, Kraków 1908, s. 135 błędnie podaje imię August zamiast Augusta.

²⁷ J. Reiss, *Skrzypce i skrzypkowie*, Kraków 1955, s. 93.

Akt urodzenia A. Häussler, Archiwum kościoła Mariackiego w Krakowie, fot. ks. P. Guzik

G. Häussler w pracowni, pocz. XX w.

Gustaw szybko dał się poznać jako znakomity lutnik. Wykonywał korekty instrumentów należących do największych skrzypków tych czasów, m.in. Mieczysława Karłowicza, Stanisława Barcewicza²⁸, Pablo de Sarasate'a²⁹, Otokara Ševčíka³⁰, Bronisława Hubermanna³¹.

We wrześniu 1884 roku od muzyków lwowskich otrzymał adres z wyrazami uznania i szacunku dla jego pracy. Podkreślają w nim „sumienną pracę, znakomite zdolności i prawdziwe, nie dla zysku obliczone zamiłowanie zawodowe”, a także przyznają, że „znamy renomowanych mistrzów we Wiedniu, Dreźnie, Berlinie i Lipsku, lecz musimy najbardziej przyznać, że żaden z nich nie wytrzyma współzawodnictwa z naszym ziomkiem w Krakowie p. Gustawem Häusslerem. Mamy przed sobą przeszło 30 skrzypiec, które p. Häussler znakomicie zrestaurował, i w wielu wypadkach ze skrzypiec tuzinkowych stworzył instrumenty koncertowe o pięknym, szlachetnym tonie. Jedne skrzypce bardzo

stare, okropnie zniszczone zrekonstruował p. Häussler jak arcydzieło tak że sławny skrzypek Pablo de Sarasate, grając na nich w czasie występów we Lwowie, zachwycał się ich tonem o demonicznej sile i uznał je za instrument o bezcennej wartości³². Adres podpisali: Jan Gall (dyrygent, kompozytor, pedagog, krytyk muzyczny), M. Fall (kapelmistrz, kompozytor), Maurycy Wolfsthal (skrzypek), Ludwik Marek (dyrektor szkoły muzycznej), Marceli Tyberg (skrzypek), Arnold Moldauer, Emil Kaczkowski. Alfons Nadwodzki (zaprzyiężony rzeczoznawca) uznawał Häusslera za największego żyjącego europejskiego lutnika³³.

W październiku 1899 roku Mieczysław Karłowicz napisał z Charlottenburga: „podziwiam mistrzowską robotę Pańską. Ze starego rozbitego pudła zrobił Pan znakomicie brzmiące i pięknie się prezentujące skrzypce³⁴. Rok wcześniej, z uwagi na pogarszający się stan zdrowia, Karłowicz udał się na południe Europy. „Wówczas to zapewne zatrzymał się Karłowicz w Krakowie, aby swe we Lwowie nabyte skrzypce roboty M. Groblicza, oddać do naprawy znakomitemu lutnikowi G. Häusslerowi, któremu rok później złożył podziękowanie³⁵.

Interesujące są losy tego instrumentu. Tak o nich pisał kompozytor do swego przyjaciela A. Chybińskiego w liście z 24 maja 1905 roku: „Bardzo dobry instrument Groblicza znajduje się w moim posiadaniu. Dałem go do używania p. Jadwidze Matyasiakównie, która na nim koncertuje. Brzmi na sali b. dobrze, nie ustępuje instrumentom włoskim. Skrzypce te nabyłem we Lwowie, w stanie bardzo złym. Do porządku przyprowadził je Häussler w Krakowie³⁶. Należy dodać, że skrzypce te były naprawiane w 1802 roku przez lwowskiego lutnika Jakuba Kostrzewskiego. Według Zdzisława Szulca instrument ten w latach 50. XX wieku znajdował się w Warszawie, w prywatnych rękach³⁷.

Z kolei 7 maja 1900 Bronisław Hubermann napisał z Wiednia do Häusslera: „grałem na skrzypcach p. Hrabiego Tyszkiewicza i znajduję, że zyskały ogromnie z powodu tej doskonałej korektury”. Stanisław Barcewicz zwracał się w liście do Gustawa Häusslera: „bardzo proszę wydobyć ton ze skrzypiec taki jak kochany Pan zawsze wydobywa”. W liście z 30 października 1910 roku Barcewicz anonsował swój przyjazd do Krakowa

²⁸ S. Barcewicz (1858–1929), polski skrzypek, pedagog i dyrygent. Znakomity wykonawca utworów Wieniawskiego i Mendelssoona. Jego uczniem był m.in. M. Karłowicz.

²⁹ P. de Sarasate (1844–1908), hiszpański skrzypek i kompozytor, wybitny wykonawca utworów dedykowanych mu przez: C. Saint-Saënsa, M. Brucha, A. Zarzyckiego.

³⁰ O. Ševčík (1852–1934), wybitny czeski skrzypek i kompozytor, twórca tzw. czeskiej szkoły gry na skrzypcach.

³¹ S. Hubermann (1882–1947), polski skrzypek, jeden z najwybitniejszych skrzypków swoich czasów, koncertował w Europie, Stanach Zjednoczonych, Azji i Australii.

³² wł. Biblioteka Jagiellońska, dar prof. J. Reissa (16 IX 1937).

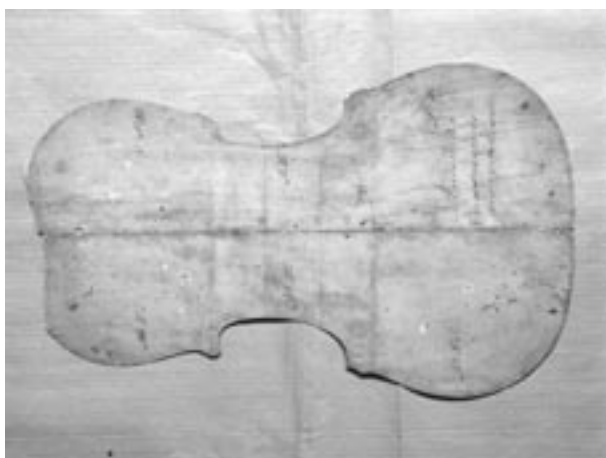
³³ *Encyklopedia Krakowa*, Warszawa-Kraków 2000, s. 280.

³⁴ A. Chybiński, *Mieczysław Karłowicz. Kronika życia artysty i tatarnika*, Kraków 1949, s. 173.

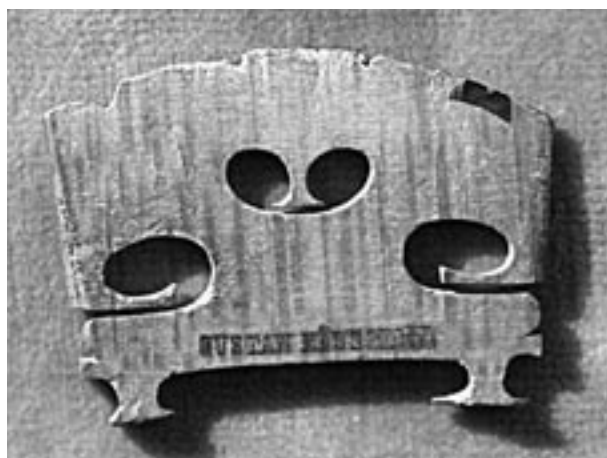
³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem, s. 269.

³⁷ Z. Szulc, op. cit., s. 58.

Szablon z pracowni G. Häusslera, według którego wycinano płyty do skrzypiec, wł. i fot. B. Ostafin

Podstawek do skrzypiec sygnowany przez G. Häusslera, wł. i fot. B. Ostafin

wraz z p. Blumenthałem „i jego Stradivariusem specjalnie do kochanego Pana, aby zechciał obejrzeć i mistrzowską ręką poprawić”. Listy pełne zachwytów napływały ze Lwowa, z Wilna, z Warszawy, z Wiednia, z Zagrzebia i z Bukaresztu.

Gustaw Häussler zajmował się głównie korygowaniem i reperacją instrumentów. Budował także nowe instrumenty. Skrzypce powstawały według modelu staro włoskiego mistrza Antonio Stradivarięgo.

W roku 1887 otrzymał brązowy medal za sześć skrzypiec, klarnety i flety prezentowane na Wystawie Przemysłowej w Krakowie³⁸. Siedem lat później, w 1894 roku, odbyła się Wystawa Krajowa we Lwowie. „Wystawa przeszła najśmielsze nawet nadzieje. Odwiedziny Cesarza, kilku Arcyksiążąt, prawie wszystkich ministrów przedlitawskich, przemysłowców i ciekawych nie tylko z kraju i z monarchii przybyłych, przyczyniły się niemało do uświetnienia tej wystawy”³⁹. Häusslera nagrodzono złotym medalem za sześć instrumentów. W dyplomie zaznaczono, że nagrodę przyznano „za wzorowo korygowane instrumenty skrzypce [P. Guarneriego i N. Gagliano] i wyborne imitacje włoskich skrzypiec”. W zbiorach Słowackiego Muzeum Narodowego w Bratysławie znajdują się skrzypce zbudowane i sygnowane przez Häusslera: *Gustav Häussler Cracoviensis me fecit 1885*⁴⁰.

Skrzypce nazywane są królem królów wśród instrumentów. Ich dźwięki potrafią wyrazić najgłębsze ludzkie uczucia, zarówno smutek, jak i radość. Powstają one w wyniku żmudnych prac i poszukiwań najpierw budowniczego skrzypiec, a potem grającego na nich skrzypka. Häussler posiadał tajemnicę pięknego brzmienia skrzypiec. Na podstawie swej długoletniej praktyki ustalił wymiary płyt w zależności od rodzaju

zastosowanego do budowy skrzypiec drewna. Zajmował się także ustaleniem menzury instrumentu. Według Häusslera najdogodniejszą dla grającego jest długość aktywnej części struny wynosząca 32,7 cm (mierzona od podstawka do progu). Häussler jest także wynalazcą specjalnych kleszczy lutniczych, tzw. imadła sprężynowego.

W późniejszych latach nie budował już skrzypiec. Sprawdzał je „ze słynnej i wielkiej fabryki instrumentów muzycznych i strun A. Osmanka w Schönbach (przy Eger w Czechach) wyrabiającej znane ze swej doskonałości instrumenta muzyczne i struny”⁴¹. Najlepszym egzemplarzom wprawiał nową belkę, duszę, ustawiał szyjkę pod odpowiednim kątem. Po tak przeprowadzonej korekcie klejał kartkę z napisem: „Gustaw Häussler korygował”.

Autorce udało się odnaleźć dwie osoby, które posiadają wysokiej klasy skrzypce korygowane przez Gustawa Häusslera. Jedna z nich mieszka w Krakowie. Wewnątrz instrumentu umieszczona jest karteczka: „Gustaw Häussler w Krakowie/ korygował skrzypce w roku 1927” oraz nieczytelna karteczka z sygnaturą zawierającą najprawdopodobniej słowo „Danquart”. Właściciel drugiego instrumentu mieszka w Poznaniu. Skrzypce są sygnowane: „Aegidius Klotz in Mittenwald an der Iser 1793”. Przez lewy ef widoczna jest też karteczka z informacją: „Gustaw Häussler w Krakowie/ rekonstruował te skrzypce w r. 1937”⁴².

Choć domeną Gustawa Häusslera była budowa instrumentów smyczkowych, zbudował także instrument szarpany, czyli cytrę. Kunsztownie wykonana, o spodzie z rzadkiego i drogiego gatunku drewna – jaworu oczkowego, o formie nawiązującej do skrzypiec. Sygnowana: „Häussler”. Najprawdopodobniej powstała na zamówienie bardzo zamożnego zleceniodawcy na przełomie XIX i XX wieku. Jeszcze parę lat temu była w posiadaniu znanego krakowskiego kolekcjonera instrumentów dawnych Mikołaja Mazura.

Gustaw Häussler wchodził w skład działającego na przełomie wieków wydziału Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Cytry, mieszczącego się przy ul. Floriańskiej 32. Celem towarzystwa było bezpłatne kształcenie w grze na cytrze. Budował również flety – autorce udało się natrafić na jeden z nich w prywatnej kolekcji profesora Lewisa z London Metropolitan University.

Häussler zajmował się także ekspertyzami dawnych instrumentów. Skrzypce jednego z Grobliczów, należące w latach 50.

³⁸ B. Vogel, op. cit.

³⁹ Józefa Czecha *Kalendarz Krakowski na rok 1895*, s. 58.

⁴⁰ MUS, nr inw. 374. Instrument zbudowany jest z drewna jaworowego (spód) i świerkowego (wierzch), całkowita długość 592 mm, menzura 125:194, maksymalna grubość 64 mm, politura koloru kasztanowo-brązowego. Został zakupiony do Muzeum w 1968 r. Informacja pochodzi od dr E. Bugalovej.

⁴¹ J. Reiss, *Skrzypce i skrzypkowie*, Kraków 1955, s. 93.

⁴² List Alicji Knast z Muzeum Instrumentów w Poznaniu z 7 X 2003 r.

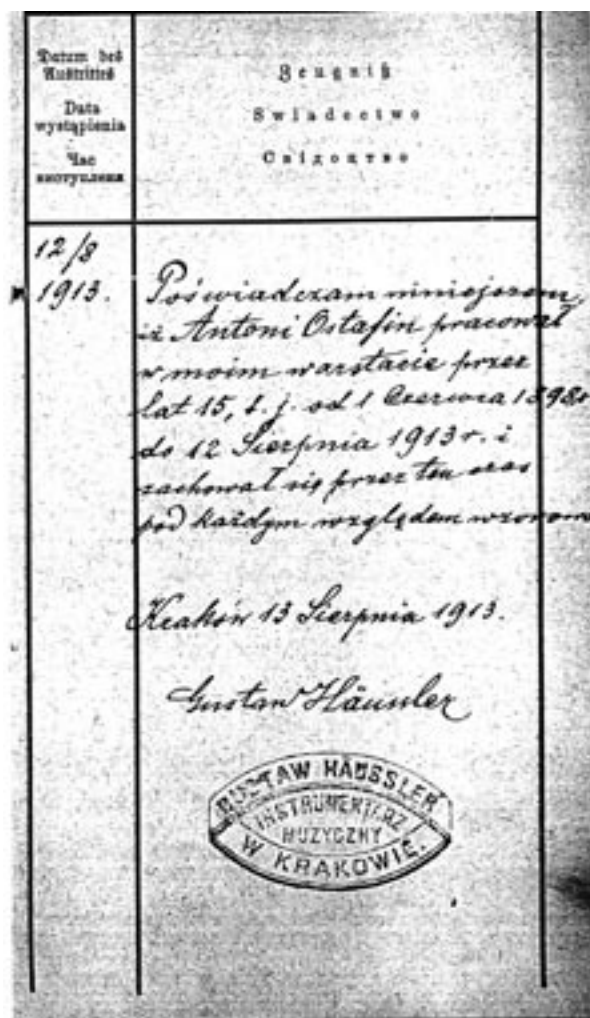
Grób rodziny Häusslerów na cmentarzu Rakowickim, fot. B. Siklucka

do częstochowskiego chirurga p. Karczewskiego, mają poświadczenie autentyczności wystawione przez niego. Gustaw Häussler od 1911 roku był członkiem Związku Niemieckich Lutników i Budowniczych Smyczków⁴³. Był także jedynym do 1917 roku w Krakowie „znawcą sądowym instrumentów muzycznych”⁴⁴.

W 1935 roku staraniem Krakowskiego Instytutu Muzycznego, w Miejskim Muzeum Przemysłowym odbył się Ogólnopolski Konkurs i Wystawa Instrumentów Smyczkowych. Czterdziestu wystawców prezentowało około 130 instrumentów, „między wystawionymi eksponatami do ciekawszych należały skrzypce zrobione przez nestora polskiego lutnictwa p. Häusslera, niezrównanego korektora skrzypiec. Jest on świetnym fachowcem, znanym w całej Europie”⁴⁵.

W zachowanym liście G. Häusslera z 4 stycznia 1932 roku, wysłanym do Kazimierza Malanowicza z Grodna czytamy: „(...) pisałem do Wgo Pana list w sprawie gruntownej korektury skrzypiec Amatiego” i dalej „robotę jest bardzo trudną i musi być misternie wykończona i musi kosztować 250–300 zł. Oczekuję łaskawej odpowiedzi kreśląc się z wysokim poważaniem Gustaw Häussler”. List ten jest potwierdzeniem niezwyklej aktywności zawodowej lutnika, Häussler liczył bowiem wówczas 82 lata.

Intrygujące są losy wspomnianych w liście skrzypiec. Przed II wojną światową, kiedy należały już do Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego, zostały oddane w depozyt do Muzeum Narodowego w Warszawie, gdzie w 1984 roku odnalazł je prof. Benjamin Vogel. W futerale znajdowały się dwa listy Häusslera do dr. Malanowicza. Ekspertyza instrumentu wykonana w Muzeum Narodowym w Poznaniu zakwestionowała autorstwo

Świadectwo pracy A. Ostafina wystawione przez G. Häusslera w 1913 r., wk. i fot. B. Ostafin

Amatiego. Nie wiadomo gdzie obecnie znajdują się te skrzypce⁴⁶. Najprawdopodobniej jednak to nie Häussler je reperował, o czym świadczy brak karteczki rozpoznawczej lutnika, wklejanej zwyczajowo do naprawianych przez niego instrumentów.

Gustaw Häussler zmarł w swoim domu 19 maja 1940 roku. Przyczyną zgonu było zapalenie płuc. Spoczął w rodzinnym grobie na cmentarzu Rakowickim (pas 12 wsch., obok grobowca Szarskich), na obelisku którego widnieje napis: „Błogosławiona jest pamiątka sprawiedliwego” (Przyp. Sal. 10,7). Zachowały się dwa portrety Gustawa Häusslera. Pierwszy to rysunek Ignacego Wróblewskiego, przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej⁴⁷. Lutnik został też sportretowany w postaci św. Piotra w witrażu zaprojektowanym przez Adama Ciompe dla kościoła ewangelickiego św. Marcina w Krakowie⁴⁸.

⁴³ 100 Jahre VDG. Verband Deutscher Geigenbauer und Bogenmacher, ed. Kristin Vasterling, VGD: Niemcy, 2004.

⁴⁴ Józefa Czecha Kalendarz Krakowski na rok 1917, s. 122.

⁴⁵ „Muzyka” 1935, nr 10 (12), s. 242.

⁴⁶ Relacja prof. B. Vogla.

⁴⁷ Biblioteka Jagiellońska, syg. J.R.3086.

⁴⁸ A. Ciompa (1901–1935), malarz, grafik, literat, twórca witraży w kościołach ewangelickich.

Uczniów pozostawił niewielu. Należeli do nich: Władysław Baczyński (1866– po 1911), który po kilkuletnim pobycie w Nowym Jorku osiadł we Lwowie, gdzie zbudował ponad 250 skrzypiec (wykonywał także inne instrumenty), wzorował się na Amatic, Stradivarim i Guarnerim del Jesu; Piotr Kubas (1906–1978), prowadził warsztat przy ul. Poselskiej 13, potem był kierownikiem pracowni instrumentów muzycznych w Filharmonii Krakowskiej; Józef Panek (około 1896–1932) – budował skrzypce, altówki, wiolonczele; Józef Zajac (około 1875–1924), który po 20-letniej pracy u Gustawa Häüsslera założył warsztat przy ul. Floriańskiej 21. Długoletnim instrumentarzem zatrudnionym u Häüsslera w latach 1898–1913 był Antoni Ostafin (1881–1940), absolwent krakowskiej Szkoły Przemysłowej w klasie instrumentów muzycznych, dziadek autorki, po którym w rodzinnych zbiorach zachował się szablon według którego Gustaw Häüssler wycinał płyty skrzypiec budowanych zgodnie z modelem Stradivariusa.

Niezwykłą pasję, z jaką Häüssler wykonywał swój zawód, wspominał Ferdynand Mucha, emerytowany skrzypek Filharmonii Krakowskiej. Czas przestawał się dla Häüsslera liczyć, gdy brał skrzypce do rąk. Z dużą przyjemnością wspominał wizyty Häüsslera w domu swojego dziadka nieżyjący już mój ojciec Eugeniusz. A pani Maria Drozd (wówczas paroletnie dziecko) przywołuje w pamięci tajemniczą pracownię i pracującego w niej zaprzyjaźnionego z jej rodziną lutnika.

Gustaw Häüssler w 1887 roku zawarł związek małżeński z Joanną Augustą Matyldą Bluhm (19 marca 1855–?).

The Hausslers

History of the family of Cracovian violin makers

Christian and Gustaw Häüssler were German violin makers, who through 109 years long relationship with Krakow made an indubitable contribution to the development of Polish and European musical culture. Christian Häüssler (1802–1867) came to Krakow from Adorf in Saxony. He was a violin maker and a trumpet master as well as marksman king (1866–1867). He ran a workshop first in Szpitalna St. 80, then in Gołębia St. 4, and in a later period until his death, in Floriańska St. 29.

Clarinets made and signed by Häüssler are to be found in: Museum of the 600th Anniversary of Jasna Góra in Częstochowa as well as in the Marlow Sigal collection (the US). Some clarinets signed *Christian Häüssler in Krakau* were in the possession of the Museum of Musical Instruments in Poznań.

Nephew and heir to Christian's workshop was Gustaw Häüssler (1850–1940), arrived from Lübben (Brandenburg), who ran the workshop first in Floriańska St. 21, then in Floriańska St. 22. Probably he as well supplied the Jasna Góra orchestra with musical instruments. In 1887

Przyszło na świat czworo ich dzieci – trzech synów i córka. Żadne z nich nie poszło w ślady ojca i stryja. Dwoch synów zostało pastorami. Gustaw Wilhelm Gerhard, ur. 10 lipca 1880 roku, był pastorem w Poczdamie. Natomiast drugi – Wilhelm Johannes Gustaw, ur. 15 września 1896 roku⁴⁹, był od 1923 roku duszpasterzem polskich ewangelików na Górnym Śląsku i duszpasterzem misji wewnętrznej, a także nauczycielem języka polskiego tamtejszego środowiska ewangelickiego. Za opracowanie *Nowego śpiewnika ewangelickiego, czyli kancjonału dla zborów Unijnego Ewangelickiego kościoła*, wydanego w 1930 roku, otrzymał honorowy tytuł licencjata, nadany przez Wydział Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Kancjonał górnośląski stanowi obecnie rzadko spotykaną pamiątkę rodzinną, ponieważ zgodnie z rozpowszechnionym zwyczajem wkładano go zmarłym do trumny. W 1931 roku pastor na własną prośbę został przeniesiony do pracy w Prusach Zachodnich⁵⁰.

Zajmowaną przez rodzinę Häüsslerów kamienicę przy ul. Floriańskiej 22, zwaną kiedyś „Pod Barankiem” lutnik kupił w 1896 roku. Tu na I piętrze mieściła się pracownia funkcjonująca aż do jego śmierci. Na zlecenie właściciela w początkach XX wieku dokonano częściowej przebudowy kamienicy.

Niniejszy szkic jest pierwszym opracowaniem dziejów rodziny Häüsslerów, która podczas swoich ponad stuletnich związków z Krakowem wniosła niezaprzeczalny wkład w rozwój polskiej i europejskiej kultury muzycznej.

he received a bronze medal at the Exhibition of Industry in Krakow for 6 violins made according to the Stradivari model, and for clarinets and flutes. in 1894 at the National Exhibition in Lvov he was awarded a gold medal for the following six instruments as well as for the correction of old Italian instruments (P. Guarneri and N. Gagliano).

He gained European recognition as corrector of instruments. He repaired the violin of S. Barcewicz (Gaudani's instrument), M. Karłowicz in 1899 – repair and correction of Groblicz's violin, P. de Sarasate, B. Hubermann, J. Pulikowski and O. Ševčík.

In 1885 he was acclaimed by the Lvov musicians as the greatest living violin maker in Europe. In 1935 Häüssler participated in the Violin Making Exhibition in Krakow. He was the inventor of special violin making pliers (spring vice). He set the size of violin boards depending on the type of wood used for the making of the instrument. He was occupied also with fixing the violin mensure. He conducted the expertise of musical instruments. Violins signed *Gustav Häüssler Craconiensis me fecit 1885* are to be found in the National Museum collection in Bratislava. Among his students are W. Baczyński, J. Zajac, H. Skórczyński and P. Kubas. A long-standing instrumentary (in the years 1898–1913) was Antoni Ostafin. Christian and Gustaw Häüssler were buried at the Rakowicki cemetery in Krakow.

⁴⁹ Informacja z parafii ewangelickiej w Krakowie z dn. 26 II 2002 r.

⁵⁰ Kalendarz Ewangelicki 1975, s. 223–227.